

MAGYAR NYELVŐR

4.

TARTALMÁBÓL

Gósy Mária – Bóna Judit: Beszédfolyamatok monitorozása
Béregszászi Anikó – Cserniczkó István: A kárpátaljai magyar személynevek átírásának és használatának kérdésköréről

Kemény Gábor: A szöveganyag nyelvisége – plusz valami más... (Weöres Sándor: Via vitae)

Büky László: (Lírai) enni- és innivalók Füst Milán verseiben
Laczkó Mária: Óvodások és kisiskolások spontán mondatalkotási folyamatai

Károly Krisztina: Sajtószöveg és fordítás. A topikszerkezet és a hírtartalom viszonya újságcikkek fordításában

Szili Katalin: A felszólító módról pragmatikai aspektusból I.

Halm Tamás: A nyelvi változás formális modellezése

MAGYAR NYELVŐR

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
MAGYAR NYELVI BIZOTTSÁGÁNAK
FOLYÓIRATA

SZERKESZTETTÉK: SZARVAS GÁBOR (1872–1895), SIMONYI ZSIGMOND
(1896–1919), BALASSA JÓZSEF (1920–1940), BEKE ÖDÖN (1946–1953),
LŐRINCZE LAJOS (1954–1993)

FELELŐS SZERKESZTŐ: KESZLER BORBÁLA

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

BALÁZS GÉZA, GRÉTSY LÁSZLÓ,
HELTAINÉ NAGY ERZSÉBET, A. JÁSZÓ ANNA, KEMÉNY GÁBOR,
TOLCSVAI NAGY GÁBOR

NEMZETKÖZI TANÁCSADÓ TESTÜLET:

ARTOWICZ, ELŻBIETA (Varsó), JASTRZEBSKA, JOLANTA (Groningen),
PÉNTEK JÁNOS (Kolozsvár), SZENTESI-ŽAGAR, ORSOLYA (Zágráb),
ŽIGO, PAVOL (Pozsony)

A szerkesztőség címe:

ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszék
1088 Budapest, Múzeum krt. 4/A

TARTALOMJEGYZÉK

<i>Gósy Mária – Bóna Judit: Beszédfolyamatok monitorozása</i>	393
<i>Beregszászi Anikó – Cserniczkó István: A kárpátaljai magyar személynevek átírásának és használatának kérdésköréről</i>	414
Nyelv és stílus	
<i>Kemény Gábor: A szöveganyag nyelvisége – plusz valami más... (Weöres Sándor: Via vitae)</i>	423
<i>Büky László: (Lírai) enni- és innivalók Füst Milán verseiben</i>	430

Nyelv és iskola

Laczkó Mária: Óvodások és kisiskolások spontán mondatalkotási folyamatai 440

A nyelvtudomány műhelyéből

Károly Krisztina: Sajtószöveg és fordítás. A topikszerkezet és a hírtartalom viszonya újságcikkek fordításában 459

Szili Katalin: A felszólító módról pragmatikai aspektusból I. 480

Halm Tamás: A nyelvi változás formális modellezése 493

Szó- és szólásmagyarázatok

Bárdosi Vilmos: Kolumbusz tojása 500

Rácz János: Gyümölcsneveinkhez II. 502

Szemle

Nemesi Attila László: Az alakzatok kérdése a pragmatikában (Ismerteti: *Dér Csilla*) 509

Pomozsi Péter (szerk.): Navigare humanum est. Pusztay János hatvanadik születésnapjára (Ismerteti: *Németh Szilvia*) 517

Olvassóinkhoz!

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága (1008 Budapest, Orczy tér 1.)
Előfizethető valamennyi postán, a kézbesítőknél; e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu; faxon: 36-1-303-3440. További információ: 06-80-444-444.

Külföldön terjeszti a Batthyány Kultur-Press Kft. (H-1014 Budapest, Szentháromság tér 6.,
tel./fax: 36-1-201-8891).

A folyóirat egyes régi példányai beszerezhetők a Magyar Nyelvtudományi Társaságban
(Budapest VIII., Múzeum krt. 4/A II. em. 224.). Példányonként kapható a Hírlap-előfizetési és
Lapellátási Irodában (Budapest XIII., Lehel út 10/A), a Kis Magiszter könyvesboltjában (Budapest
V., Magyar utca 40., tel.: 36-1-327-7796), valamint a Magyar Nyelvtudományi Társaságban.

A folyóirat elektronikus változata olvasható a világhálón: <http://www.c3.hu/~nyelvor/>.
Email-címünk: nyelvor@c3.hu; keszler@ludens.elte.hu; laczko.krisztina@illetve.hu.

one under silent conditions. Our data confirmed that some factors remained unchanged at the group level (speech sample durations, speech tempi and number of words used in the speech samples) while others showed significant differences depending on whether the background was noisy or silent. The frequency and types of disfluencies, as well as the correction time of some types of disfluencies, supported the claim that operations of covert monitoring may be affected by the lack of overt monitoring. The relations, results and assumed functional divisions of both types of monitoring are discussed in the paper.

Keywords: self-monitoring, speech in noise, corrections

A kárpátaljai magyar személynevek átírásának és használatának kérdésköréről

A tulajdonnevek megváltoztatása, „asszimilálása” régtől fogva bevett gyakorlat a többnyelvű, de homogenizáló államokban. A nem többségi nyelven használatos település-, földrajzi, közterületi és személynevek ugyanis megjelennek a szimbolikus térben, és – ahogyan a templom tornyán a kereszt vagy a csillag utal a felekezetre – szemmel láthatóvá, közvetlenül érzékelhetővé teszik egy-egy kisebbségi közösség jelenlétét, történelmi, társadalmi és kulturális múltját egy-egy területen. A nevek megváltoztatása egyik eszköze annak, hogy egy csoportnak mint közösségnek a létét vagy jelenlétét, az adott területhez kötődő történelmi hagyományait tagadják (Jernudd 1994).

Magyarország egyre gyakrabban kerül valamilyen jogviszonyba, jogi kapcsolatba határain kívül élő magyarokkal (például az államhatárokon kívül élő magyarokkal kapcsolatos alkotmányos kötelezettségvállalása, valamint az úgynevezett kedvezménytörvény és a kedvezményes honosításról szóló törvény nyomán, illetőleg a Magyarországon munkát vállaló, tanuló, esetleg polgári vagy büntetőjogi eljárásban érintett nem magyar állampolgárságú, de magyar nemzetiségű és/vagy anyanyelvű személyekkel kapcsolatos hivatalos ügyintézés révén). Mivel bármilyen hivatalos jogviszony megköveteli a személyazonosság pontos meghatározását, a határon túli magyarok névhasználatának kérdése óhatatlanul felmerül a magyar–magyar kapcsolatokban.

A mai Kárpátalja területén a huszadik század folyamán osztozó államok mindegyike megpróbálkozott a régióban élő és éppen az adott korszak többségi, államszervező népcsoportjától eltérő nyelvet beszélő közösségek névanyagának „asszimilálásával” (Fedinec–Vehes 2010: 563–625). Amikor Kárpátalja a második világháborút követően a Szovjetunió kötelékébe került, megtörtént a helyi magyar személynevek szlávósítása is. És bár Ukrajna 1991 óta független állam, a kárpátaljai magyar közösség névhasználatára máig számos kérdést vet fel. Újabban például a Magyarországon kívül élő magyarok kedvezményes honosítása kapcsán merülnek fel a kárpátaljai magyarok névhasználati problémái.

Tapasztalatok szerint a 2011. január 1-jétől kérelmezhető kedvezményes honosításból fakadóan a kárpátaljai magyar személynevek problémájával kapcsolatban például az alábbi fő kérdések vetődnek fel:

a) A családneveknek az ukrán személyi okmányokban szereplő cirill betűs változatából (ez szerepel a személyi igazolványban) latin betűsre átírt (ez áll az útlevelemben) alakjából hogyan rekonstruálható az eredeti magyar családnév írásmódja az egykori magyar állampolgársággal rendelkező felmenőhöz fűződő rokonsági viszony igazolása során?

b) Ki – a kérelmet elbíráló hatóság vagy a kérelmező – jogosult annak meghatározására, hogy a Szovjetunió fennállása idején szlávósított utónév milyen magyar keresztnévre módosítható a kedvezményes honosítás során?

c) Hogyan járjanak el a magyar hatóságok az apai név vonatkozásában?

d) Jogosultak-e a férjezett asszonyok arra, hogy a magyarországi asszonynévviselési szokások szerinti asszonynevet kérvényezzenek (például kérjék a *-né* képzős névváltozat felvételét) a magyarországi anyakönyvezéskor?

A helyzet ismeretéhez szükséges legalapvetőbb háttérismereteket az alábbiakban foglalhatjuk össze röviden.

1. Az apai nevek („otcsesztvo” és „po batykovi”)

A szovjet unifikációs gyakorlat szerint, függetlenül az adott nemzet névviselési hagyományaitól, a személyneveket a hivatalos okmányokban kizárólag cirill betűs írásmódban, az orosz személynévhasználat szabályai szerint (фамилия, имя и отчество, azaz: családnév, utónév és apai név alakban) tüntették fel a szovjet állampolgárok minden személyes dokumentumában. Ez azt jelenti, hogy *Nagy Béla*, akinek apja *Nagy Sándor*, hivatalos okmányaiban *Nagy Béla Sándorovicsként* vagy *Alekszandrovicsként* szerepel (természetesen cirill betűkkel). Ez a három elemből álló névváltozat vált kötelezővé valamennyi Kárpátalján élő magyar számára, és ez a háromelemű névforma szerepel az időközben ukrán állampolgárrá vált kárpátaljai magyarok személyi okmányaiban ma is, csak éppen ukrán nyelven (Cserniczkó 1997, Beregszászi–Cserniczkó 2003: 158–63, 2010: 103–6).¹

2. A család- és utónevek átírása (transzliterációja)

A szovjet birodalomhoz tartozó Ukrán SZSZK-ban az utóneveknek kizárólag az ukrán, illetve orosz megfelelőjét lehetett hivatalosan bejegyezni (anyakönyveztetni). Ez azt jelenti, hogy a hagyományos magyar utóneveket a hozzájuk legközelebbi (vagy annak vélt) orosz/ukrán név alakjában anyakönyvezték a szovjet hatóságok: például *Iлона* és *Erzsébet* legtöbbször így lett *Елена* és *Елизавета*, *János* és *László* pedig *Иван* és *Василий*. Ukrajna függetlenné válását követően a vörös szovjet

¹ Felmerülhet a kérdés: milyen nevet kell anyakönyveztetni abban az esetben, amikor az apa neve ismeretlen. Az 1950-es években ilyen esetekben a család- és utónév mellé a *без отчество* 'apai név nélküli' bejegyzés került. Körülbelül az 1960-as évek közepétől vált lehetővé a megbélyegző bejegyzés elkerülése azzal, hogy az anya dönthetett arról, milyen apai nevet választ a gyermekének. A leányanyák többsége saját apai nevét, azaz gyermeke nagypjának nevét jegyeztette be gyermeke apai nevéként.

személyi igazolványt kék színű ukránra cserélték, és ezeket az oroszosított neveket rendszerint ukránosították: *Лона* és *Елизавета*, illetve *Іван* és *Василь* került az okmányba.

Az anyakönyvezéskor azonban egy-egy magyar név szláv átírásának számos változata lehetséges. Kárpátaljai nyelvész kollégák például a *Gyula* és az *Erzsébet* név kapcsán az alábbi átírási változatokat regisztrálták: *Дюла, Юлій, Юліан, Юлій*; illetve *Елизавета, Ержебет, Елізавета, Эржебет, Ержібет, Ержейбет, Эржибет, Елизавет* (Kovács 2003, Balla 2008).

A magyarországi hatóságok – az MTA Nyelvtudományi Intézetének egyik, a határon túli magyarok névhasználatának aktuális kérdéseivel kapcsolatban valószínűleg tájékozatlan munkatársának javaslatára – a honosítási kérelmet benyújtó kárpátaljai magyarok nevének pontosítása, egységesítése céljából egy olyan összefoglaló táblázatot kívántak használni a kérdés megoldására, amely tartalmazza számos szláv név magyar változatát. Az eredeti névforma azonosítására ez a táblázat azonban egyáltalában nem alkalmas. Egyrészt például azért, mert nagyon kevés utónevet tartalmaz,² másrészt éppen a leggyakoribb magyar nevek nagy része hiányzik a listából. Továbbá azért sem, mert például a *Василь* vagy a *Федір* név megfelelőjeként csupán a *Bazil/Vazul* és a *Tódor* szerepel a listában, miközben az ukrain gyakorlatban leggyakrabban a *László* és a *Ferenc* utónevek szláv megfelelőjeként anyakönyvezték ezeket a szláv utóneveket.

Ez a probléma azonban nem csupán az utóneveket érinti. Az átírás nem, illetve csak részben adja vissza a családnév eredeti írásképét és hangalakját:

a) Az ukrán (korábban orosz) cirill átírás alapján gyakran nehezen kikövetkeztethető az eredeti családnév: például a *Szűcs* átírása *Севч*, a *Győri* cirill betűs változata a *Деври*, a *Kőszeghy* név *Кевцеги*-ként szerepel stb.

b) Egy-egy családnévnek akár több átírása is lehet, például a *Sütő* családnevet *Шимев, Шумев, Шютев* vagy *Шютов* alakban is megjeleníthetik.

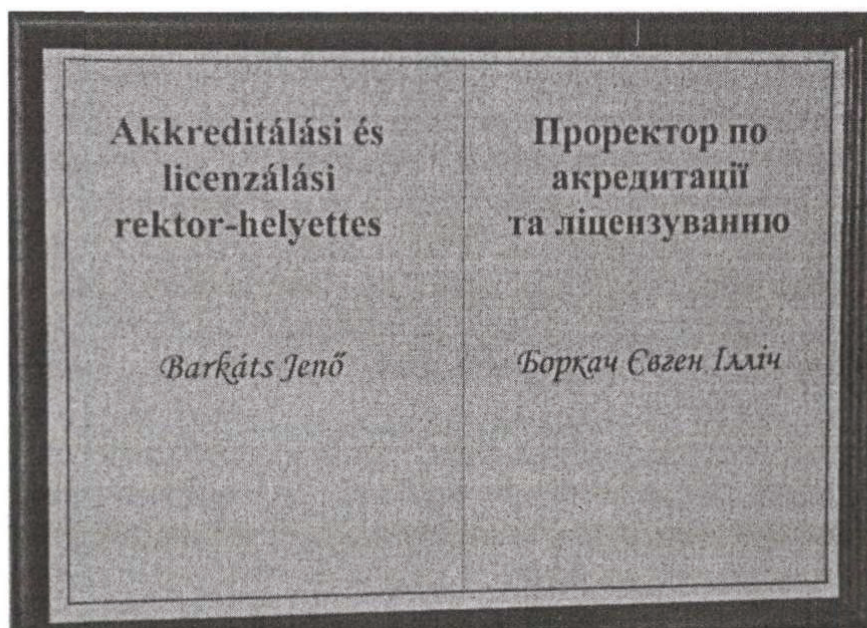
c) A hagyományos írásmódú magyar családneveket a cirill átírás nem tükrözi, ezért eredetileg egymástól eltérő magyar vezetéknevek cirill betűs formája azonossá válik, tehát a transliterált nevek között eltűnik a különbség. Például a *Soós* és a *Sós* egyaránt *Шовиу* vagy *Шоиу* lehet, a *Kovács* és a *Kováts* azonos módon *Ковач*, a *Gönczy*, *Gönczi* és *Gönci* ugyanúgy *Генци* vagy a *Vörös*, *Veres* és *Veress* egyformán *Верейу* stb.

d) Problémaként merül fel továbbá az is, hogy az ukrán állampolgárok útleveleiben úgy tüntetik fel a magyar nemzetiségűek nevét, hogy azt a személyi igazolványban szereplő cirill betűs, gyakran torzított névváltozatból transliterálják a hatóságok. Ez például azt jelenti, hogy a már említett *Gönczy* családnevet viselő személynek *Генци* alakban szerepel a neve a személyi igazolványában, és az útlevelebe ennek a változatnak az átírásaként *Hentsi* kerül.

² Az A-val kezdődő férfinevek között például az alábbi neveket tárgyalja a lista: *Abakum, Avakum, Avenir, Ahatanhel, Ahafon, Ahapon, Adám, Adrián, Adriján, Andriján, Amvroszij, Anánij, Anatolij, Andrij, Andronik, Andronyik, Andron, Antin, Anton, Arsen, Arsenyij, Artem, Artemij, Arhip, Aszkold*.

A szlávósított alakban anyakönyvezett nevek megváltoztatására az ukrán jogszabályok lehetőséget nyújtanak. Ennek a törvényi előírásnak a jelentősége különösen azután értékelődött fel, miután – a korábbi szovjet személyi igazolványok ukránra cserélésekor – a személyi igazolványokból kiiktatták a nemzetiség feltüntetését. A gyakorlat azt mutatja, hogy ezt a normát az érdekelt személy külön személyes kérelmezésére az esetek többségében alkalmazták (Tóth–Cserniczkó 2009). A névváltoztatás azonban – a viszonylag jelentős anyagi és időbeli ráfordítás mellett – azzal is jár, hogy a kérelmezőnek a személyi igazolványa mellett gyakorlatilag minden személyi okmányát (születési anyakönyvi kivonat, házasságkötésről szóló anyakönyvi kivonat, iskolai végzettségről szóló bizonyítványok, diplomák, munkakönyv, katonakönyv, jogosítvány, útlevel stb.) ki kell cseréltetnie az új hivatalos névformát tartalmazó személyi igazolvány alapján. Ebben a személyi igazolványban is azonban csak cirill betűs formában (az első oldalon ukrán, a harmadikon orosz nyelven) szerepelhet a magyar nemzetiségű és anyanyelvű ukrán állampolgárok neve, vagyis a latin betűs eredeti magyar névforma cirill betűs átírásának problémája továbbra is fennáll.

Mivel a hivatalos okmányokban a nem szláv nyelvű lakosság utóneveit a szovjet hatóságok rendszerint oroszosították, és 1991 után ezeknek a névformáknak az ukránosított változata vált hivatalossá, a kárpátaljai magyarok körében az sem szokatlan, hogy valakinek nem egy, hanem több neve van: egy hivatalos (amely a hivatalos okmányaiban szerepel), illetve egy olyan, amelyen az adott személyt rokonai, ismerősei azonosítják (vagyis amellyel ő maga azonosul). Nem ritka például, hogy aki a személyi igazolványában (paszportjában) *Kovács Iván Petrovics* vagy *Molnár Jelizaveta Olekszandrivna*, azt családja és barátai *Kovács Jánosként* és *Molnár Erzsébetként* ismerik, édesapjukat pedig teljes természetességgel szólítják *Péternek* és *Sándornak* (1. ábra).

1. ábra. Egy személy – két névváltozat:
kétnyelvű névtábla a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán (Beregszász)

3. Az asszonynevek

Az ukrainai és magyarországi asszonynév-használati szokások sem teljesen fedik egymást. A magyarországi családjogi törvény³ 25. § (1) bekezdése, illetve Ukrajna a házasságról és családról szóló törvénykönyve⁴ 19. cikkelye alapján a feleség a házasságkötést követően az alábbi hivatalos névformák közül választhat (*Kis Éva* férjhez megy *Nagy Pál*hoz) (1. táblázat):

1. táblázat. A magyarországi és az ukrainai anyakönyvezhető asszonynévformák összehasonlító táblázata (vőlegény: *Nagy Pál*, menyasszony: *Kis Éva*, akinek az apja *Péter*)

N	A feleség által választható névforma	Ukrajna		Magyarország
		Hivatalos név	Magyar változata	
1.	A férj családnevéhez saját utónevét kapcsolja	<i>Надь Єва Петрівна</i>	<i>Nagy Éva</i>	<i>Nagy Éva</i>
2.	Saját családneve mellé kötőjellel csatolva felveszi házastársa családnevét	<i>Надь-Кіш Єва Петрівна</i> vagy <i>Кіш-Надь Єва Петрівна</i>	<i>Nagy-Kis Éva</i> vagy <i>Kis-Nagy Éva</i>	<i>Nagy-Kis Éva</i> vagy <i>Kis-Nagy Éva</i>
3.	Megtartja leánykori nevét	<i>Кіш Єва Петрівна</i>	<i>Kis Éva</i>	<i>Kis Éva</i>
4.	A <i>-né</i> képzővel kiegészítve felveszi férje nevét	Nem anyakönyvezhető.		<i>Nagy Pálné</i>
5.	Az előző változathoz hozzátoldja saját nevét is	Nem anyakönyvezhető.		<i>Nagy Pálné Kis Éva</i>
6.	A férj családnevéhez illesztett <i>-né</i> képzős névforma után használja saját család- és utónevét	Nem anyakönyvezhető.		<i>Nagyné Kis Éva</i>

Magyarországon a 4. változat, azaz a férj család- és utónevéhez illesztett *-né* képzős alak a leggyakoribb (Debreceni–Balogh 1995). Ezt a névváltozatot (valamint a szintén *-né* képzős 5. és 6. sorban lévő névformákat) a kárpátaljai magyar asszonyok nem használhatják, a keleti szláv nyelvekre ugyanis a *-né* képzős névformák csak körülírással (orosz: *жена Пала Надья*, illetve ukrán: *жінка/дружина Пала Надья* = 'Nagy Pál felesége') fordíthatók le. A kárpátaljai magyar asszonyok férjhezmenetele után a leggyakrabban a táblázat 1. sorában látható névváltozatot választják (hiszen a Magyarországon leggyakoribb névformát nem anyakönyveztethetik Ukrajnában).

³ 1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról. 25. § (1) bekezdés. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=95200004.TV.

⁴ Кодекс про шлюб та сім'ю України від 20.06.1969 № 2006-VII. Відомості Верховної Ради УРСР від 27.06.1969 р., № 26. 204.

4. Jogszabályi háttér

Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa 1989-ben elfogadta a nyelvekről szóló törvényt,⁵ 1992-ben a nemzeti kisebbségekről szóló jogszabályt,⁶ 1997-ben pedig ratifikálta a nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezményt.⁷ A nyelvtörvény 39. cikkelyében az ukrán állam kinyilatkozta, hogy az „Ukrán SZSZK polgárai jogosultak nemzetiségi hagyományaik szerinti neveik viselésére. Neveiket nemzetiségi nyelvről ukrán nyelvre transzkripció által kell átadni”. A kisebbségi törvény 12. cikkelye értelmezi is ezt a jogszabályt, amikor meghatározza, hogy „Ukrajna minden állampolgárának joga van nemzeti család-, utó- és apanevére. A polgárok, meghatározott rend szerint jogosultak helyreállítani saját nemzetiségi család-, utó- és apanevüket. Azok a polgárok, akiknek nemzeti hagyományaikban nincs szokásban az apanév feltüntetése, jogosultak személyigazolványaikban csak a család- és utó-, valamint a keresztlevelekben az apjuk és az anyjuk nevének a beírására”. A *Nyilatkozat a Magyar Köztársaság és az Ukrán SZSZK együttműködésének elveiről a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítása területén*⁸ című államközi egyezmény 9. cikkelye szintén elismeri a nemzeti utó- és családnév használatának a jogát.

A nevezett nemzeti jogszabályok és a nemzetközi keretegyezmény szövegét elemezve konstatálhatjuk, hogy az említett törvények elfogadásával Ukrajna eleget tesz a nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezmény 11. cikkely 1. bekezdésében foglalt kötelezettségeinek a család- és utónevek anyanyelvű használatát és ennek hivatalos elismerését illetően. A magyar nemzetiségű személyek esetében azonban e jogok teljes értékű gyakorlása nincs biztosítva. A latin betűs írásrendszert használó ukrainai kisebbségekhez tartozó személyek neveinek az útlevelel latin betűs rovatába történő átírását, továbbá az önazonosításra szolgáló eredeti magyar család- és utónevek cirill átírásának a kérdését az ukrainai jogrend nem megfelelően szabályozza.

5. A fentiek vonatkozásai Magyarországra számára

A kárpátaljai magyar névhasználat kapcsán a kárpátaljai illetőségű, magyar állampolgárságot kérelmező személyek vonatkozásában a magyarországi hatóságok előtt a következő kérdések merülhetnek fel:

⁵ Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки „Про мови в Українській РСР” № 8312-XI, 28.10.1989. Відомості Верховної Ради УРСР. Додаток № 45. – Київ, 1989. 58–66.

⁶ Закон України про національні меншини в Україні. Відомості Верховної Ради України. – 1992. № 36. 529..

⁷ Закон України „Про ратифікацію Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин. // №703/97-ВР. // Відомості Верховної Ради України – 1998, № 14. 56.

⁸ Декларація та Протокол до Декларації про принципи співробітництва між Українською РСР та Угорською Республікою про забезпеченню прав національних меншостей від 31 травня 1991 р. // Збірник чинних міжнародних договорів України. – Т. I. 1990–1991 рр. Київ, 2001. 166–174.

a) Magyarországon hivatalos lehet-e a kárpátaljai magyarok önazonosító névformája, vagy pedig csak a cirillikával anyakönyvezett, (sok esetben) szlávositott változat alapján az útlevelemben feltüntetett névváltozat tekinthető hivatalosnak?

b) Jogsértést követ-e el az a kárpátaljai magyar, aki például Magyarországon nem az útlevelemben szereplő *Vehsev Oleksandr*, hanem az általa megszokott és saját nevének tartott *Végső Sándor* nevet írja be egy hivatalos űrlap megfelelő helyére?

A honosítási eljárás során a magyar család- és utónév megállapításához kézenfekvő volna a magyar nyelvű állami és/vagy egyházi anyakönyvek, anyakönyvi kivonatok felhasználása. Ám 1945 után a szovjet hatóságok kötelezően begyűjtötték a lakosságtól a Magyarország és Csehszlovákia által kiállított anyakönyvi kivonatok, illetve az egyházaknak is be kellett szolgáltatniuk az anyakönyveket. Ezek a dokumentumok most a Kárpátaljai Területi Állami Levéltárban vannak elhelyezve. Csak külön írásos kérelem és fizetett szolgáltatás keretében kaphatja meg a kérelmező azt az okmányt, amellyel igazolhatja, hogy valamelyik közvetlen felmenője magyar állampolgár volt, illetve csak a levéltár segítségével tudja igazolni a rokonság fokát. Ám az 1945 után születettek számára további gondot okozhat, hogy akár egyazon családon belül is eltérhet az eredetileg magyar családi és/vagy utónév cirill átírása.

A további kérdésfelvetések helyett célszerű megfogalmaznunk azokat a javaslatokat, amelyek közelebb vihetnek a probléma megoldásához:

1. A magyarországi hatóságoknak nem az útlevelemben szereplő (gyakran torzított) latin betűs névformát, hanem a nem magyar állampolgárságú, de magát magyar nemzetiségüként azonosító személy magyar igazolványában szereplő, önazonosításra szolgáló (Ukrajnában nem hivatalos) névalakot célszerű bejegyezniük az újonnan kiállított magyar anyakönyvi okiratba.

2. Kárpátaljai magyar nyelvészek bevonásával el kell készíteni egy olyan adatbázist, amely tartalmazza a leggyakoribb magyar utónevek legerjedtebb cirill, illetve az ennek alapján az ukrán hatóságok által alkalmazott latin betűs átírási változatait.⁹

3. A magyarországi hatóságoknak csak akkor szabad az apai nevet is feltüntetniük az újonnan kiadott magyarországi okmányokban, ha ezt a kérelmező külön kéri.

4. Megfontolandó lehet egy olyan gyors és anonim közvélemény-kutatás lebonyolítása, amelynek célja annak felmérése, mutatkozik-e igény a kárpátaljai magyar asszonyok körében arra, hogy magyar állampolgárként a Magyarországon felvehető, de Ukrajnában nem anyakönyvezhető asszonynévformákat használják.

5. Diplomáciai úton (például az Ukrán–Magyar Kisebbségi Vegyes Bizottság ülésein) célszerű volna felvetni, hogy az ukrán fél biztosítsa a jogilag lehetséges névhasználati formák gyakorlati alkalmazását a magyar nemzetiségű ukrán állampolgárok számára.

6. Szintén diplomáciai úton szükséges lehet annak felvetése is, hogy az ukrán fél tegye lehetővé, hogy a magyar nemzetiségű ukrán állampolgárok az útlevelekérő formanyomtatványon saját kezűleg írják le család- és utónevük latin betűs változatát,

⁹ Egy ilyen adatbázis összeállításához, illetve az ehhez szükséges névtani háttérkutatások és szakmai elvek kidolgozásához a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola keretein belül működő Hodinka Antal Intézet rendelkezik a megfelelő szakmai és intézményi háttérrel.

mégpedig annak magyar nyelvű és nem a személyi okmányokban szereplő cirill betűs (nem ritkán szlávósított) alakjában.

A kérdés rendezése nem csak a magyarországi kedvezményes honosítás miatt célszerű. Számos magyar nemzetiségű ukrán állampolgár szerez Magyarországon érettségit, egyetemi diplomát, tudományos fokozatot stb. Ha ezeket a hivatalos okmányokat az ukrán állampolgár magyar neve alapján állítják ki, akkor a dokumentumok ukrainai honosításakor lesz gond az ukrainai személyi okmányokban szereplő névváltozattól eltérő névformákkal.¹⁰ Ha pedig az útlevélben szereplő, szlávósított névváltozat alapján adják ki a magyarországi hatóságok a dokumentumokat, akkor az okmány tulajdonosa érezheti úgy – teljes joggal –, hogy nem csupán az állampolgársága szerinti állam, hanem az anyaország is megfosztja attól a lehetőségtől, hogy anyanyelve hagyományai szerint használja család- és utónevét.¹¹

SZAKIRODALOM

- Balla Andrea (Балла Андрея) 2008. Перепис угорських імен на російське/українське у селі Велика Добронь. *Acta Beregsasiensis* 2008/1: 127–31.
- Beregszászi Anikó – Csernicskó István 2003. A kárpátaljai magyar személynévhasználat sajátosságai. In: Csernicskó István (szerk.): *A mi szavunk járása: bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*. Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, Beregszász, 153–63.
- Beregszászi Anikó – Csernicskó István 2010. A névhasználati és megszólítási szokások. In: Csernicskó István (szerk.): *Megtart a szó: hasznosítható ismeretek a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról*. MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság és Hodinka Antal Intézet, 103–6.
- Csernicskó István 1997. „Imja otcsesztvo” (Az apai név használatáról a kárpátaljai magyarok körében) In: B. Gergely Piroska – Hajdú Mihály (szerk.): *Az V. Magyar Névtudományi Konferencia Előadásai (Miskolc, 1995. augusztus 28–30.)* I. kötet. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 209. szám. A Magyar Nyelvtudományi Társaság – Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Intézete, Budapest–Miskolc, 162–7.
- Debreceni Anikó – Balogh Lajos 1995. Magyar asszonynevek a Kárpátalján. *Magyar Nyelv* XCI: 340–5.
- Fedinec Csilla – Vehes Mikola (főszerk.) 2010. *Kárpátalja 1919–2009: történelem, politika, kultúra*. Argumentum – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, Budapest.
- Jernudd, Björn 1994. Personal names and human rights. In: Tove Skutnabb-Kangas – Robert Phillipson (eds.): *Linguistic human rights: Overcoming linguistic discrimination*. Mouton de Gruyter, Berlin–New York, 121–32.

¹⁰ Tapasztalataink szerint gyakran azt sem könnyű elfogadtatni az ukrán hatóságokkal, hogy például egy Szabó Andrea névre Magyarországon kiállított okmány tulajdonosa azonos azzal, aki az ukrán személyi igazolványban *Сабо Андрея Євгенівна*, útlevelében pedig *Sabo Andreia*.

¹¹ Ukrajna budapesti nagyköveteinek 2011. szeptember 15-i keltezésű, № 61311/17-500-1322. iktatási számú, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolának címzett levelében az szerepel, hogy a nagykövetség levélben fordul a Nemzeti Erőforrás Minisztériumához azzal a kéréssel, hogy az ukrán állampolgárok számára a hivatalos dokumentumokat az illető útlevelében szereplő (hivatalos) névváltozatra állítsák ki.

Kovács András 2003. A magyar keresztnevek orosz/ukrán átírása Som községben. *Acta Hungarica* X–XI: 75–83.

Tóth Mihály – Cserniczkó István 2009. Az ukrajnai kisebbségi jogalkotás fejlődése és két részterülete: a névhasználat és a politikai képviselet. *Regio* 2: 69–107.

Beregszászi Anikó – Cserniczkó István
főiskolai tanár főiskolai tanár
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

SUMMARY

Beregszászi, Anikó and Cserniczkó, István

The problems of transliteration and use of personal names of Subcarpathian Hungarians

Personal names of members of national minorities are often altered by the authorities. The Soviet authorities, for example, often Russified the traditional Hungarian forenames of Hungarians in the area of Subcarpathia between 1945 and 1991. Names like *Iлона* or *Erzsébet* were changed into *Елена* and *Елизавета*, and *János* or *László* into *Иван* and *Василий*, respectively. After the proclamation of the independence of Ukraine, these names were Ukrainianized: *Ілона*, *Єлизавета*, *Іван* or *Василь* were written into the identification cards.

In official documents the names of Hungarians living in Ukraine (Subcarpathia) are written in Cyrillic letters. Transliteration often alters the original name forms considerably. If we look at the example of a Hungarian name *Végső Sándor*, whose nationality is Hungarian and whose citizenship is Ukrainian, we can see that his name in his identification document is *Вегше Олександр*. Patronymic is added to the forename and surname according to eastern Slavic traditions. So, if the first name of *Végső Sándor*'s father is *János*, then the form *Вегше Олександр Іванович* is entered in the official documents. In the passports of Ukrainian citizens, however, the Cyrillic version is transliterated in Latin letters. This means that the name of *Végső Sándor* is written in the form *Vehshe Olexandr*.

One-third of the people whose mother tongue is Hungarian live outside Hungary, in the neighbouring countries. Hungary often has (official) relations with Hungarians who are not Hungarian citizens. In the process of official administration it often causes a problem to establish the identity of these Hungarians. It is a problem, for example, to decide which name the authorities should consider in the case mentioned above: (a) the traditional Hungarian name (with which the person identifies himself; e.g., *Végső Sándor*); or (b) the official name in the passport which is the Russified/Ukrainianized form (*Vehshe Olexandr*).

Keywords: transliteration, personal names, Subcarpathian Hungarians

A Magyar Nyelvőrnek ez a száma
az MTA Könyv- és Folyóiratkiadó Bizottsága,

valamint
a Nemzeti Kulturális Alap (Oktatási és Kulturális Minisztérium)
támogatásával jelent meg.

nka

Nemzeti Kulturális Alap

OKM

OKTATÁSI ÉS KULTURÁLIS MINISZTERIUM

Ára: 1500 Ft

Előfizetés egy évre: 6000 Ft

Nyomtatott: ISSN 0025-0236
Webváltozat: ISSN 1585-4515

A NYELVTUDOMÁNYI ÉRTEKEZÉSEK ÚJABB SZÁMAI

152. **Kugler Nóra:** A módosítószók funkciói. 2003.
153. **Zsilinszky Éva:** Az angol vonatkozású elemek újabb etimológiai szótárainkban. 2003.
154. **Pethő József:** A halmozás alakzata. A halmozás fogalmának, típusainak és funkcióinak vizsgálata (Krúdy Gyula Szinbád ifjúsága című kötete alapján). 2004.
155. **Olaszy Gábor:** Hangidőtartamok és időszerkezeti elemek a magyar beszédben. 2006.
156. **Zelliger Erzsébet:** Az első magyar nyelvű népének és művelődéstörténeti háttere. A Zsigmond-kori Húsvéti népének keletkezésének körülményei, nyelvi kérdései. 2006.
157. **Mátai Mária:** A magyar szófajttörténet általános kérdései. 2007.
158. **Dér Csilla Ilona:** Grammatikalizáció. 2008.

A MAGYAR NYELVTUDOMÁNYI TÁRSASÁG ÚJABB KIADVÁNYAI

224. Regionális dialektusok, kisebbségi nyelvhasználat. A 2005. október 20–21-i somorjai konferencia előadásai. Szerk. **Vörös Ferenc.** 2005. 1500 Ft
225. Vallanak a neveink múltjáról és jelenéről. Magyar névtani kutatások Szlovákiában. Névtani konferencia Nyitrán 2005. jún. 2–4. Szerk. **Vörös Ferenc.** 2006. 1500 Ft
227. **Varga Józsefné Horváth Mária:** 18–19. századi személynevek a Rábaközéből. Adattár. 2007. 2000 Ft
228/1. Nyelv, területiség, társadalom. A 14. élőnyelvi konferencia (Bük, 2006. október 9–11.) előadásai. Szerk. **Zelliger Erzsébet.** 2007. 3000 Ft
228/2. **Komáromi Csipkés György:** A magyar nyelv magyarázata. Hungaria illustrata. Hasonmás kiadás fordítással. Fordította C. Vladár Zsuzsa. 2008. 2000 Ft
229. Forráskutatás, forráskiadás, tudománytörténet. Budapest, 2008. április 17–18. Szerk. **Korompay Klára, Terbe Erika, C. Vladár Zsuzsa, Zsilinszky Éva.** 2009. 2000 Ft
230. **Tsétsi János:** Helyesírási-grammatikai megjegyzések. Observationes Orthographico-grammaticae. Hasonmás kiadás fordítással. Fordította C. Vladár Zsuzsa. 2009. 800 Ft

A MAGYAR NYELVTUDOMÁNYI TÁRSASÁG NYELVEMLEKSOROZATA

A nyelvemlékek hasonmása és betűhű átirata bevezetéssel és jegyzetekkel

- Simor-kódex. Krisztina-legenda. XVI. század eleje. 1988. 114 Ft
Weszprémi-kódex. XVI. század első negyede. 1988. 170 Ft
Domonkos-kódex. 1517. 1990. 286 Ft
Virginia-kódex. XVI. század eleje. 1990. 283 Ft
Czech-kódex. 1513. 1990. 188 Ft
Nádor-kódex. 1508. 1994. 580 Ft
Debreceni-kódex. 1519. 1997. 2500 Ft
Lobkowicz-kódex. 1514. 1999. 1700 Ft
Nagyszombati-kódex. 1512—13. 2000. 2200 Ft
Peer-kódex. 2000. 2000 Ft
Török Bálint deákjának, Martonfálvay Imrének naplótöredéke (1555) és emlékirata (1585). 1986. 108 Ft
Magyar nyelvű kortársi feljegyzések Erdély múltjából. Szamosközy István történetíró kézirata. XVII. század eleje. 1991. 258 Ft
Kéziratok magyar nyelvtanok. Kolozsvári Grammatika. Fejérvári Sámuel: Institutiones. XVII. és XVIII. század. 1998. 300 Ft

A kiadványok megvásárolhatók a társaság irodájában.